

Na ceste k najstarším priamym koreňom modernej prítomnosti nášho kontinentu

IVAN VARŠO

ON THE ROAD TO THE OLDEST DIRECT ROOTS OF THE MODERN PRESENCE OF OUR CONTINENT by Ivan Varšo

*

AUF DEM WEG ZU DEN ÄLTESTEN DIREKTEN WURZELN DER MODERNEN GEGENWART UNSERES KONTINENTS von Ivan Varšo

„Všetko zlé je na niečo dobré“, zide človeku priam automaticky na um, ak si prečíta posledné vety autorského ‘Úvodom’ k *Dějínám středověké Evropy* (DRŠKA, V. – PICKOVÁ, D., 1. vydanie, Praha, nakl. Aleš Skřivan ml., 2004, 364 s.), prvým¹ komplexným skriptám k stredovekým dejinám nášho kontinentu od čias *Dějín středověku I., II.* od Alice Teichovej a kolektívu (Praha 1968). Nakoľko autori definovali ako svoj hlavný cieľ „posloužit především studentům bakalářského stupně historie a příbuzných oborů“, očividne tým reagovali na nové podmienky, v akých sa ocitlo univerzitné štúdium dejín. Teda v zásadne pozmenenom systéme, „moderne“ zvanom ‘kreditový’, ktorý do vysokých škôl agresívne implantovali prírodovedci a násilím ho vnútili svojim kolegom z humanitných vedných odborov. Tí sa teraz boria s napasovaním numericky neevalvovateľných kritérií do úhľadných štatistických výkazov pre „exaktne“ mysliacich členov evalvačných komisií a sťa hodinárski učni pritom v duchu špekulujú, čo má v tejto kvadrature kruhu ozaj zmysel a čo možno v rámci šiestich semestrov bakalárskeho stupňa ozaj uskutočniť. Práve v tomto bode sa dostávame k vysvetleniu frázy z úvodu: kreditový systém štúdia histórie na univerzitej pôde sa zatiaľ javí byť prevažne kontraproduktívnym prvkom (a vôbec nie je pravdou, že by bol vo vyspelých

1 Toto prvenstvo sa pochopiteľne týka nielen nášho bratského národa za riekou Moravou, ale zároveň aj našej rodnej podtatranskej hrudy. Jej sprašovité oblasti zamerané na pestovanie odbornej medievistiky – potenciálne úrodné, v skutočnosti však takmer úplne vyprahnuté – totiž nevydali dosiaľ ani len prvú skromnú pôvodinu v slovenskom jazyku a rovnako, ako pred štyridsiatimi rokmi, aj dnes sa s ľahostajnou pohodlnosťou spoliehajú na dovoz z Česka. Treba len dúfať, že už nie nadhlo.

západoeurópskych štátoch všeobecne akceptovaným štandardom, ako sa nám to mnohí „proeurópski reformisti“ snažia nahovoriť), no v prípade spomenutej publikácie možno hovoriť o jednom z mála jeho pozitívnych dôsledkov, či presnejšie povedané o určitom vynútenom vedľajšom produkte. Dokazuje to, hoci len implicitne, aj iná pasáž z úvodu diela: „*Při respektování rozmanitosti trendů současného bádání se však domníváme, že bez znalostí základních souvislostí, které Evropu ve středověku integrovaly, ale i rozdělovaly, je jakýkoliv další postup k hlubším rovinám lidské osobnosti tak vzdálené doby stěží možný.*“ Ťažko hovoriť za autorov, ako presne tento výrok mysleli. Zračí sa v ňom však svedectvo o dvoch aktuálnych problémoch nášho – českého aj slovenského – spôsobu ponímania európskej medievistiky, resp. histórie („akademickej“ i „vedeckej“) vôbec: prvým je lietanie v oblakoch pri vymýšľaní stále invenčnejších rovín bádania (namiesto triezveho zhodnotenia stavu, potrieb a reálnych možností bádania) a druhým je prehliadanie (ba niekedy sa zdá, že až vedomé ignorovanie) bezpodmienečnej nevyhnutnosti stavať pri vzdelávaní nových generácií na pevnom (a v počiatočných fázach najmä nie prehnane širokom) vedomostnom a tvorivom základe.

Pokiaľ ide o prvú otázku, do značnej miery je výsledkom náhlej vlny kontaktov s relatívne novými prácami od francúzskych, nemeckých, anglických, talianskych atď. stredovekárov. Kým v našich geografických šírkach ešte stále prebieha proces „mapovania“ histórií jednotlivých európskych (i mimoeurópskych) štátov formou prekladových, či pôvodných syntéz (hl. z edície Lidových novin *Dějiny států*), na západ od Aše je už skoro samozrejmosťou pátrať po kategóriách krásy v stredovekej estetike, rozoberať dejiny stredovekých gest, alebo rekonštruovať každodenný život stredovekého sedliaka. Niežeby predtým nebolo niečo podobné aj tu (Smetánkova *Legenda o Ostojovi*), len toho nebolo toľko a nepovažovalo sa to za taký évènement, ktorý by vytláčal do úzadia potrebu elementárnej orientácie v čase a priestore. Na jednej strane je síce sympatické, ak perspektívny bakalár / magister príde s nekonvenčným návrhom metodického spracovania svojej záverečnej / diplomovej práce, na druhej strane ho ale častokrát zaskočia ťažkosti pri ukotvení jeho čiastkového problému vo všeobecnejšom dejinnom rámci a tým aj očakávané zhodnotenie jeho významu zo širšieho tematického hľadiska. Preto by mali byť adeпти vedeckej histórie vedení okrem iného aj k vedomiu, že súčasťou samostatného bádania nie je len slobodná

voľba témy a metód bádania, ale takisto zodpovednosť za poctivú koncepciu celej práce a schopnosť obhájiť vlastné stanoviská ku skúmaným problémom.

Čo sa týka druhej otázky, jednak bezprostredne súvisí s predchádzajúcou, jednak má svoje vlastné špecifikum. Na českých i slovenských školách sa tradične razil kurz čo najširšieho poznania a hĺbková špecializácia bola považovaná za samozrejmosť, ktorú absolvent pochytil „už“ priamo v praxi. Po rokoch opájania sa týmto sebaklamom sa na obzore konečne črtá vytriezvenie aj pre lenivých pedagógov, ktorí neraz aj niekoľko desaťročí obhajovali vlastnú neschopnosť alibistickým vyhováraním sa na nebezpečenstvo zlenivenia študentov, ak by títo nebudaj dostali do rúk základné učebnice k nosným predmetom a nemuseli si tak lámať hlavu nad desiatimi stranami odporúčanej literatúry. Inak povedané, *Dějiny středověké Evropy* ako jeden z prototypov moderných historických skrípt ponúkajú šancu obom typom poslucháčov. Tí, ktorých stredovek veľmi nenadchne, majú prinajmenšom možnosť oboznámiť sa s jeho najdôležitejšími udalosťami a ich vzájomnými prepojeniami v pomerne stručne a hlavne kompaktnej forme, aby po prechode k ďalším historickým obdobiam neostal v ich povedomí akurát odpor k „temnému“ stredoveku a veľká čierna diera vo vedomostiach. Tí, ktorých stredovek zaujme a budú sa mu chcieť venovať aj po absolvovaní základného prednáškového kurzu a skúšky, môžu zasa v učebnici nájsť odrazový mostík k väčšine ďalších parciálnych problémov analyzovaných na jednotlivých špeciálnych kurzoch, či v jednotlivých seminárnych prácach počas nasledujúceho štúdia. Tak, či onak, pertraktovaná publikácia má veľké predpoklady uplatniť sa a spolu s inými novšími prácami konečne poslať do dôchodku „šalátové“ vydania s dvoma, prípadne viacerými dekadami po záruke. Aby však neostalo pri generalizujúcich hodnoteniach, pozrime sa na jej silné i slabšie stránky.

Václav Drška a Dana Picková predložili čitateľom v celku jasnú osnovu učebného textu, členeného podľa dlhodobějších vývojových tendencií na desať kapitol. V podstate sa v nich výklad dejín európskeho Západu a Východu strieda pravidelne, až na kapitoly VI. (EXPANZE KŘEŠŤANSKÉ EVROPY) a X. (ZÁPAS O HEGEMONII VE STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPĚ), kde sa dianie v oboch veľkých civilizačných okruhoch Starého kontinentu (vrátane príľahlej Ázie a Afriky) navzájom veľmi úzko prelína. Z didaktického hľadiska je však omnoho dôležitejšia

vnútorná štruktúra kapitol, než ich počet. Pri tejto príležitosti sa nedá vyhnúť komparácii s *Kapitolami z dejín evropskej politiky do roku 1648* od tria Václav Drška, Aleš Skřivan, František Stellner (Praha, 1995). Už samotný názov vtedy evokoval výberovú koncepciu práce, ktorá si tak nemohla činiť nárok na zaradenie medzi klasické syntetické diela. Avšak pokiaľ ide o základnú filozofiu, tá ostala u Dršku aj po desiatich rokoch zachovaná: v rámci limitovaného množstva „šachovnic“ (kapitol) umiestniť jednotlivé „figúrky“ historických postáv na ich príslušné miesta a pohybovať nimi v súlade s dochovanými a kriticky posúdenými správami z minulosti. Oproti *Kapitolám* ale *Dějiny středověké Evropy* predstavujú pokrok minimálne v tom, že hráčov-čitateľov vopred pripraví na všeobecný charakter najbližšieho hracieho poľa (sekcia A. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA) a podrobnejšie okomentujú hlavné hracie príručky (sekcia B. ZÁKLADNÍ LITERATÚRA), ktoré boli v *Kapitolách* odbavené suchopárnym zoznamom výberovej bibliografie. Vlastný priebeh hry (sekcia C. ZÁKLADNÍ RYSY VÝVOJE POLITICKÝCH DĚJIN, PERIODIZACE A DÍLČÍ PROBLÉMY) je okrem poslednej šachovnice zakaždým rozdelený na 2 až 4 sektory (podkapitoly), v ktorých sú prezentované najdôležitejšie etapy celej partie. Na prvý pohľad veľmi dobre premyslená stratégia. Ak si však hráč-študent začne zakresľovať jednotlivé ťahy a črtať si z nich pomyselné siločiarly vzájomných vzťahov, na niektorých hracích poliach zrejme dospeje k sieti ešte neprehľadnejšej, ako je tá na obálke publikácie. Príkladom možno uviesť podkapitolu '1. Vrchol a pád středověké Byzance' v rámci kapitoly IV. (s. 115-130), kde sú presuny medzi hlavnými figúrami Byzancie a Bulharska na jednej strane a Chorvátskom, Srbskom i ďalšími strelcami, či pešiakmi na druhej strane príliš rozkúskované a prvočitateľa môžu svojím komplikovaným podaním poriadne potrápiť. Preto by azda neuškodilo, ak by boli jednotlivé hracie kamene aspoň na úrovni podkapitoly vykreslené v ucelenej podobe, a to aj za cenu toho, že by čitateľ pri ich jednotlivých charakteristikách prechádzal rovnakým chronologickým úsekom alebo udalosťami viackrát po sebe. Akiste, z veľkej časti je to celé vec názoru na správne (resp. efektívne) nastavenú metodiku výkladu.

Na rozdiel od vyššie uvedenej polemickkej záležitosti už nasledujúca skupina problémov, ktoré z čítania *Dějiny středověké Evropy* vyvstávajú, nemá natoľko subjektívnu povahu. K takým patrí napríklad príliš veľký skok od roku 814 k roku 919 v „Základnej charakteristike“ kapitoly IV.

(s. 70-72), akoby do nej obdobie ďalších Karolovcov vôbec nepatriło. Tí nie sú adekvátne zastúpení dokonca ani v sekcii C tejto kapitoly – pre ilustráciu, obdobie rokov 814 až 911 autor popísal na piatich stranách (s. 73-77), kým obdobiu vlády samotného Ota III. (983-1002) vyhradil takmer plných sedem strán (s. 89-95). Samozrejme, išlo nepochybne o veľmi významnú éru, no rozoberať ju na väčšom priestore než bol venovaný panovaniu všetkých Karolovcov vo východných častiach impéria (resp. v nástupníckej Východofranskej ríši) dokopy je predsa len očividná disproporcionalita. Ešte horšie je to v prípade nahradenia saskej dynastie sálskou v Nemecku, keďže k tejto udalosti sa iba jednou vetou stroho konštatuje nástup Konráda II. (1024-1039), bez akéhokoľvek ďalšieho objasnenia aspoň elementárnych okolností danej výmeny (s. 100).

Ďalšou skupinou problémov sú viacere sporné tvrdenia, ktorých charakter si môžeme demonštrovať na nasledujúcich dvoch citátoch. Prvý sa týka počiatkov reconquisty na Pyrenejskom polostrove: „*Motorem tohoto procesu bylo zpočátku obyvatelstvo (horalé a Baskové pyrenejského podhůří), které k vizigótskému státu vůbec nepatřilo a v centrálních oblastech Španělska nikdy nežilo,...*“ (s. 148). Toto tvrdenie značne skresľuje skutočnosť, pretože za vlády Leovigilda (568-586) a Rekkareda (586-601) sa Vizigótom podarilo nielen vytlačiť z polostrova Byzantíncov a podmaniť si Svěbov, ale zároveň vynútiť si rešpekt aj medzi Kantabrijcami a Baskami a úspešne tak ovládnuť polostrov. Druhá vec je, že závislosť pyrenejských horalov voči vizigótskemu panstvu bola veľmi voľná. Navyše, čo sa týka onoho „motoru reconquisty“, pisateľ akoby úplne pozabudol na to, že do bezprostredného susedstva natoľko vyzdvihovaných horských národov sa sťahovali utečenci z celej bývalej Toledskej ríše a na čelo spoločného odporu oboch týchto susedov proti moslimským dobyvateľom sa postavil vizigótsky veľmož menom Pelayo (718-732), neskoršie prijatý oboma spoločenstvami za kráľa. Avizovaný druhý citát je taktiež dosť diskutabilný: „*Vzhledem k rozpadu Polska na jednotlivá piastovská knížetství představoval český stát jedinou politickou sílu v bezprostředním sousedství štaufské moci.*“ (s. 175). Túto pasáž autor uviedol v kontexte politického vývoja v strednej Európe po r. 1138, no z neznámych príčin nebral do úvahy fakt, že aj Uhorské kráľovstvo priamo susedilo so štaufským Nemeckom (resp. Rímsko-nemeckou ríšou) a tiež predstavovalo politickú silu, a to – na rozdiel od vazalsky podriadeného českého štátu – so suverénnou

politickou reprezentáciou. Tá nielenže obhájila svoju nezávislosť voči západnému cisárstvu, ale v opisovanom období naopak expandovala takmer všetkými geografickými smermi a znamenala vážnu konkurenciu pre takých silných protihráčov, akými boli Benátky, či Byzancia. Nebolo by preto na škodu veci, ak by sa v príslušnom texte objavilo jasnejšie vysvetlenie slovných spojení *politická sila* a *bezprostredné susedstvo štaufskej moci*.

Kým predchádzajúca skupina téz sa ešte dá s menšími výhradami akceptovať, nasledujúci okruh tvrdení je z kategórie neobhájiteľných. Študent by sa totiž pri prvom kontakte s novou látkou nemal nesprávne naučiť napríklad to, že Gregor VII. priznal Henrichovi IV. po pokání v Canosse späť jeho kráľovský titul (s. 156), keďže k tomu došlo via facti až o niečo neskôr. Alebo tiež to, že počas zmierovacích rokovaní anglického kráľa s pápežom Alexandrom III. roku 1172 Avranches nepadlo o odvolaní clarendonských konštitúcií ani slovo (s. 182), hoci k čiastočnému obmedzeniu ich platnosti naozaj došlo a práve dohodou z Avranches bol výslovne odvolaný zákaz apelácií anglických duchovných k pápežovi bez panovníkovho súhlasu, čo sa vzťahuje priamo na konštitúcie č. 4 a 8. Navyše, r. 1176 Henrich II. zakázal aj povolávanie duchovných pred svetské súdy, s výnimkou zločinov proti zákonom tzv. Forestu – kráľovskej domény, čo sa zasa týka priamo konštitúcie č. 3. V neposlednom rade by čitateľ nemal veriť ani informácii, podľa ktorej malo údajne r. 1284 Škótsko padnúť do rúk Plantagenetovcom a proti nim sa vraj o šesť rokov nato (t.j. r. 1290) postavili škótski vzbúrenci na čele s Johnom Balliolom a Robertom Bruceom (s. 278). Predovšetkým, r. 1284 ešte žil a vládol škótsky kráľ Alexander III. (1249-1286) z dynastie Duncanovcov. Avšak ani vtedy, ani o šesť rokov neskôr sa jeho krajina do rúk Plantagenetovcom nedostala. Klany Balliolovcov a Bruceovcov boli totiž po smrti nedospelej následníčky trónu Margaréty (1286-1290), zvanej Maid of Norway, vzájomnými súpermi. Je síce pravda, že ich rivalita dala anglickému kráľovi do ruky taktovku konečného arbitra, no nie žezlo vládcu.

Obzvlášť ošemetnou záležitosťou sú takzvané školácke chyby typu: „Alarich ... svůj lid nakonec odvedl do jižní části Galie“ (s. 42), „Jeho (Henricha III.) první kroky mířily do Uher, kde se po smrti Štěpána I. ujal vlády jeho vnuk Peter Orseolo“ (s. 102), alebo „vévoda Gottfried Lotrinský, a jeho stejnojmenný dědic, který sa oženil se svou nevlastní dcerou, Matyldou Toskánskou...“ (s. 153), ktoré by sa v serióznej

publikácii tohto žánru nemali vôbec vyskytovať. To isté platí aj pre viaceré nepresnosti v dátumoch, napr. pre to, že Eduard Vyznavač sa vraj chopil vlády nad ostrovom až r. 1043 (s. 152), a nie už r. 1042. Alebo pre to, že konkordáty s národmi boli vraj na Kostnickom koncile uzavreté už v marci 1415 (s. 310), a nie až krátko pred jeho ukončením v apríli r. 1418. Poctivý recipient textu sa dostane do pomykova aj vtedy, keď si o páde prvého jednotného moslimského panstva na Pyrenejskom polostrove najskôr v piatej kapitole prečíta pasáž o mocenskom raste troch hispánskych kráľovstiev a dozvie sa, že: „*Paralelne s tímto procesem proběhl po smrti regenta al-Mansúra († 1002) rozpad cordobského chalífátu na dílčí království, taifas.*“ (s. 201), no potom pri záverečnej rekapitulácii ťažiskových faktov uvidí, že konečný rozpad Cordobského kalifátu sa datuje až rokom 1031, teda zvrhnutím a vyhnaním posledného omajjovského kalifa Hišama III. (1027-1031). V obdobnom rozpoložení mysle bude asi aj pri dobývaní Sicílie normanským vodcom Rogerom, ktoré bolo podľa Pickovej „*úspěšně dokončeno v roce 1091*“ (s. 130), kým podľa Dršku sa Normani zmocnili ostrova už r. 1072 (s. 151). Zanietenejší študent síce pomocou iných príručiek príde na to, že v prvom prípade išlo o ovládnutie poslednej arabskej bašty Noto a v druhom prípade o dobytie metropoly Palermo (t.j. zo strategického hľadiska obyčajne najdôležitejšieho bodu v celom štáte), no jeho dôvera v spoľahlivosť úvodného textu k danej problematike ostane naštrbená. Tobôž, ak zistí, že aj jeho pedagóg je len človek a ani on sa nevyhne občasným „preklepom“ v dátumoch², geografických smeroch³, názvoch⁴, či menných prívlastkoch⁵.

-
- 2 Tie síce nepatria k nejakým neodpušiteľným nedostatkom, ale opäť je potrebné zdôrazniť, že v normatívnom texte by byť nemali. Znova uvádzame len tie najokatejšie prípady: „*Proto se Vladimír odhodlal k demonstraci vojenské síly a roku 989/900 obsadil Chersonnésos*“ (s. 139); „*Politické tříštění jednotné říše dočasně zastavil Vladimír II. Monomach (1113-1025), ...*“ (s. 143); „*V 11. století se snažili římsští císaři zasahovat do zatím neurovaných nástupnických poměrů (Konrád II., 1224–1239, Jindřich III., 1239–1256, Jindřich IV., 1056–1106) ...*“ (s. 243); „*Roku 1486 přijal veliký kníže litevský Jagello v Krakově křesťanskou víru, ...*“ (s. 255); „*... srbský despotát, který představoval po smrti Štěpána La(za)reviče (1527) cíl soustředěných tureckých útoků ...*“ (s. 336).
- 3 Nesprávne sú uvedené napríklad v pasážach, ktoré odporujú súdobej realite – napr. „*Do moci německé šlechty se postupně dostala slovanská území na pravém břehu Labe (knížetství Obodritů a Luticů), oblasti obývané baltskými Prusy v dnešním jihozápadním Polsku ...*“ (s. 233), alebo sami sebe protirečia už na prvý pohľad –

Navzdory všetkým uvedeným výhradám sú *Dějiny středověké Evropy* Václava Dršku a Dany Pickovej hodné odporúčania nielen vysokoškolským študentom, ale aj ich učiteľom i širšej laickej verejnosti. Ako sme sa totiž mohli vyššie presvedčiť, kritizovať nie je až takým veľkým umením. Oveľa ťažšie je tvoriť a napriek riziku všeobecnej kritiky sa podujat' na vybudovanie (či skôr rekonštrukciu?) fundamentov čohosi, čo tu dlhé roky z ideologických a rôznych iných dôvodov chátralo. Aký je teda hlavný prínos danej publikácie? Spočíva azda v tom, že je zbavená hrubých deformácií minulosti, ktoré kedysi napáchali umelé, čisto politicky motivované konštrukty a stranícke dogmy? Alebo v tom, že má v sebe pútavou formou zabudovaný súhrn základných odborných termínov európskej medievistiky? Či snáď v tom, že na mnohých miestach demonštruje charakter kľúčových udalostí tej-ktorej doby priamymi citáciami z autentických svedectiev, ktoré nám o sebe zanechali stredovekí ľudia? Ani v jednom z týchto bodov. Hlavným príspevkom *Dějin středověké Evropy* do výchovno-vzdelávacieho procesu historických štúdií je, že svojmu čitateľovi ponúkajú pohľad na vec z viacerých strán a učia ho rozpoznávať v stredovekých dejinách priame korene našej súčasnej politickej, kultúrnej a náboženskej identity.

napr. „*K říši nyní patřila severozápadní část Malé Asie, jižní oblasti Thrákie a Makedonie, egejské ostrovy a část Peloponésu, kde upevňoval byzantskou vládu císařův bratr Konstantin Palaiologos. ... Definitivně bylo ztraceno severozápadní i jihozápadní pobřeží Malé Asie, jež nyní patřilo ikonyjskému sultanátu, trapezuntskému císařství nebo království Mala Arménie.*“ (s. 324). Okrem toho, polemiku môže vyvolať aj anachronická lokalizácia niektorých historických regiónov – napr. „*Naproti tomu Basileios dosáhl dalších úspěchů v boji proti Arabům, dobyl Kalábrii (Otranto padlo 873, Bari 876) a roku 892 zřídil themata Kalábrie a Langobardie*“ (s. 120), alebo prinajmenšom sporná jednoznačnosť v pomenovaní menej známych historicko-geografických oblastí – napr. „*Když byl císař roku 894 poražen, vyzval k útoku proti Bulharsku kočovné Maďary, vedené náčelníkem Arpádem, kteří roku 889 přesídlili do tzv. Atelkuzu, oblasti mezi dolním tokem Dněpru a Dunaje.*“ (s. 121).

- 4 Pre českú aj slovenskú literatúru je už priam symptomatické, že rodné mesto Bonifáca VIII. Anagni býva častokrát prekrstené na „*Agnani*“, pričom k rovnakému putovaniu písma „g“ došlo aj tu (s. 283, 301).
- 5 Keďže kronikár Niketas Choniates († 1217) pochádzal z frýgijskeho pútnického mesta Chonai, nemožno hovoriť o *Chroniatovi* (s. 232). Z rovnakého súdka je problém ponemčenia mena jedného z prvých normanských vodcov v južnej Itálii, Viliama Železnej ruky z dynastie Hautville. Ak totiž možno do češtiny preložiť vlastné meno – *Vilém* – prečo sa k nemu nedá uviesť aj český ekvivalent, ale namiesto toho je tam nemecký prívlastok *Eisenarm*? (s. 108).

Záverom už len jeden s nádejou vyslovovaný predpoklad: čím viac bude rásť počet kvalitných historických príručok, tým rýchlejšie porastie aj zdravé sebedomie generácie „dedičov“, ktorá si uvedomí a nezabudne, že latentná hrozba Orwellovho roku 1984 prežila aj osemdesiaty deviaty, aj deväťdesiaty prvý a v rôznych modifikáciách pretrváva dodnes. Voči nej však obstojí iba samostatne mysliaci a konajúci jedinec, v ktorom sa vitalita tvorivej mladosti a múdrosť z poznania a pochopenia minulosti snúbia s osobnou svedomitosťou pred sebou samým i pred druhými. Práve slobodne zmýšľajúci mladý človek je pre každú oligarchickú svorku manipulujúcu davom svojich naivných ovečiek – napríklad prostredníctvom pochybných hier na realitu typu Big Brother alebo Superstar – smrteľným nebezpečenstvom. Nikdy sa totiž nenechá ovládať ako Winston Smith ideologickými (príp. mediálnymi) motúzikmi, za ktoré z anonymného šera zákulisia ťahujú „neviditeľní“ architekti a aranžéri novodobej totality rýchleho konzumu a takmer všadeprítomnej okázalej povrchnosti.